

ZVONIMIR LOVRENČEVIĆ

NARODNA
UMJETNOST

1979.

KNJIGA 16

Ladarice

Na području sjeverozapadne Hrvatske, uglavnom između Drave i Save, održavali su se ophodi »ladarica«. U vrijeme ljetnog solsticija, na Ivanjdan (24. lipnja), one su išle »ladati« ili u »ladanje«.

U ovom članku iznose se rezultati višegodišnjeg istraživanja (1951—1979) tog običaja u porječju Česme, na području koje omeđuju gradovi: Križevci, Koprivnica, Virovitica i Grubišno Polje (vidi u prilogu popis lokaliteta i kazi-vača). Građa se većim dijelom temelji na iskazima starijeg stanovništva toga kraja i na autorovim opservacijama, budući da se običaj, bar u početku istraživanja, djelomično još održavao.

Opis ophoda ladarica bit će prikazan na primjeru iz sela Patkovca (10 km jugoistočno od Bjelovara):

U ranu zoru prije izlaska sunca obuku se četiri djevojčice — u dobi od 10—12 godina — u narodnu nošnju. Ona se sastoji od »oplečka« (košulja), »rubine« (suknja) i »fertuna« (pregača). Svi su ti odjevni predmeti posve bijeli i bez ikakvih ukrasa, a nosi se ovdje od starine. Potom raščesljaju kosu,

prebace je preko leđa i stave na glavu vjenčić od ivančica¹. Jedna od njih ponese oveću košaru, prihvate se tada dvije po dvije za ruke i tako od jednog kraja sela započnu svoj ophod pazeći da ne izostave nijedan dom.

U blizini prve kuće zauzmu ozbiljno držanje i svečanim koracima uđu u dvorište, pred kućnim vratima stave košaru na zemlju, uhvate se oko nje u kolo i započnu je obilaziti pjevajući pritom pjesme u kojima se čuje karakterističan pripjev »lado, lado«. Po tom su pripjevu, kako se misli, i dobile naziv ladarice.

Još dok njihova pjesma traje, izađe iz kuće gazdarica ili koja druga ženska osoba i stavi im u košaru jaje kao dar. Ako slučajno nema jajeta u kući, dade im komad slanine, kolača ili novac. Kad prime dar, zahvale se stihovima:

Fala, fala na tom daru,
na tom daru gospodaru.

Sad se ponovno uhvate dvije po dvije za ruke, jedna ponese košaru i svečanim korakom napuste dvorište.

Kod druge se kuće sve opetuje kao i kod prve — ali sad nakon pozdrava moraju zapjevati drugu pjesmu jer bi stare žene rekle:

— Kakve s' to ladar'ce koje navijek pjevaju jedno ter jedno!

Iz toga razloga moraju patkovačke ladarice — a i mnoge druge — znati toliko melodija i tekstova da se prva pjesma opetuje tek kod sedme kuće. U isto vrijeme obično pođe još jedna grupa ladarica s drugoga kraja sela jer »jedne ladar'ce« ne bi stigle obići sve kuće. Naime, čim prođe podne, one moraju prestati s obilaskom — od tog časa, kako se vjerovalo, njihova pjesma nema nikakve moći.

Po završenom ladanju djevojčice podijele skupljene darove, koji su obično dosta obilni. Valja istaknuti da se u Patkovcu ranije na Ivanjdan nisu radili poljski poslovi, pa su ljudi bili kod kuće i beziznimno je svako domaćinstvo nadarilo ladarice prema ustaljenom redu.

Često bi kroz to selo pošle ladarice i iz kojeg susjednog mjesta. Ako bi se slučajno dogodilo da ih kod neke kuće ne bi dočekali, a prema tome ni darivali, tada bi im one znale otpjevati i nekoliko podrugljivih stihova, pa i kletvu kao npr.:

Kraj te hiže borovica,
pomrlo vas polovica.
Na te hiže štakor visi,
opružene cape visi. (Đurđić)

Kad pomnije razmotrimo patkovački ceremonijal i kad ga usporedimo s varijantama koje možda potječu od miješanja s drugim, srodnim običajima, zapazit ćemo da ladanje nikako nije jednostavan čin. Razmotrimo prije donošenja zaključaka elemente koji ga sačinjavaju:

¹ *Chrysanthemum leucanthemum*.

Spol, dob i broj ladarica

U pravilu ladati idu djevojčice u dobi od 10—12 godina, odnosno »da zijdu ze škole« (Kalnik), tj. kad završe četiri razreda osnovne škole. Ponegdje, iako vrlo rijetko, smiju ići ladati i one od 14 godina (St. Plošćica), i to samo ako nisu dobile menstruaciju. Istodobno se naglašava da »to smeju biti samo djevojke neljubljene« (Žabno)². Time se želi istaknuti da je pri tom običaju i virginitet neophodan faktor.

Ladarice često prati i jedan dječak koji im nosi košaru, pa ga i nazivaju »korpar« (Ždralovi). Ponegdje taj dječak ima na glavi šešir koji je također okičen vjenčićem ivančica (Markovac kod Daruvara). U kalničkom kraju kao i u Koreničanima kod Daruvara prate ih dva dječaka — no u tom slučaju jedan od njih ima posve neobičnu ulogu — predvodi ih sa šibom u ruci.

Kako je naprijed istaknuto, u ladanje najčešće idu četiri djevojčice. Ako se jedna razboli, tada mogu ići i tri. Iznimno ih na Kalniku ide šest.

Nošnja

Premda se običaj ladanja protegnuo na nekoliko folklornih područja, u kojima ima i raznih tipova nošnji, ipak su ladarice beziznimno obučene u bijelo. U krajevima gdje je nošnja bila bijela, kao npr. u Bilogori, to ne upada odmah u oči, no u Prigorju, Posavini pa i u istočnoj Slavoniji, gdje su nošnje izvezene raznobojnim ukrasima i ornamentima, zapazit će tu činjenicu i neupućeni gledalac. Očito je dakle da tom obredu pripada i ritualna odjeća.

Prema kazivanjima koja se više nisu mogla u cijelosti provjeriti, ladarice, kao i sva djeca njihove dobi, bile su kod kajkavaca na području Bilogore oko 1800. god. obučene u duge jednodijelne bijele haljine slične današnjim košuljama. Nazivali su ih »celače«. Zimski tip imao je duge rukave a ljetni kratke. Pod vratom se nalazio »râsporek«, koji se, kao i rukavi na zapešću, vezivao vrpcom. Već oko 1830. god. nalazimo ovdje i u djece dvodijelnu nošnju, odnosno oplećak širokih rukava s umetkom zvanim »latvica« pod pazuhom, te »rubinu« i »fertun«, kako je to zapaženo u Patkovcu. U srpskim pravoslavnim selima nalazimo košulju dugih uskih rukava zvanu »nastavak« (tip Zlarin, otok Prvić i okolica Šibenika), zatim »skute« i »pregaču«. Na glavu su ladarice po nekim selima stavljale preko vjenčića platnenu maramu ili »peču«, no nisu je vezivale pod bradom kao starije žene, nego su joj samo na zatiljku zajedno svezale dva stražnja vrha.

Kad su se oko 1910. god. počeli gubiti i oplećak i nastavak, zamijenila ih je bijela bluza od »markizeta« ili svile. Ta je bluza ponegdje poznata pod nazivom »tušl« ili »tušlin«. Poslije 1920. god. ladarice u blizini gradova i većih mjesta nose duge bijele haljine od svile ili koje druge finije tkanine.

² Po kazivanju Jane Kranjčević (1863—1956).

Glavu pak pokrivaju bijelom prozirnom koprenom od »tila«, koja je najprije imala naziv »kopram-peča«, a onda »koprenka«, pa »šlarna peča« i konačno »šlajer« (Patkovac, Diklenica, Nova Rača itd.). Ladarice su uvijek išle bose. Tek poslije 1941. god. obično obuvaju opančiće ili bijele cipele.

O nošnji i opremi ladarica nalazimo nešto podataka i u njihovim popijevkama, kao npr.:

— Hajd, ustajte, mlade frajle,
mlade frajle i gosponi,
pa obujte papučice
da vidite ladarice.
Ladarice v'jence nose
i na ruki košarice.

Golub guče u konoplji
pa ispukne tri konoplje
pa isprede tri košulje.
Prva meni, druga tebi,
treća kumu vjenčanome,
a četvrta kopram-peča,
kopram-peča da je veća.

Oj, jagodo, nevo moja,
u tebe je rida moja.
Oper' mi je, ne der' mi je.
Sutra će mi trebovati
kad pođemo ladovati,
ladovati svetom Petru,
svetom Petru i Ivanu.
Sveti Ivan kolo vodi
sveti Petar boga moli.

(Patkovac)

A ja imam žuti lajbec,
na lajbecu b'jelo puče,
a mom dragom srce puče.

(Žabno)

U trećoj se patkovačkoj pjesmi spominje »rida«³. U tom selu danas više nitko ne zna što ta riječ znači — nagađa se samo »da bi to bilo nešto od platna« — neka krpa, ručnik i sl. Kako je pak u stihovima uloga ride dovoljno objašnjena, nema sumnje da je to u stvari peča koju su ladarice stavljale preko glave.

Stihovi iz Žabna u kojima se spominje »žuti lajbec« odnose se na nošnju iz godina 1860—1890, kad su u tom kraju žene nosile »zobune« ili »zobunce«, tj. prsluke bez rukava u crnoj, smeđoj, modroj ili žutoj boji. Ti su se prsluci

³ U Vukovu Rječniku stoji da »rida« znači rubac.

u velikom broju sela nazivali prema njemačkom i »lajbec«. U tom su ih mjestu ladarice izuzetno nosile između 1875. i 1880. god.

Pripreme za ladanje

Djevojčice koje misle u ljetu poći u ladanje redovito se duže vremena pripremaju za ophod. Obično to čine zimi ili u rano proljeće. Već negdje, poslije Božića u toploj kuhinji uz koju bakicu uče napamet tekstove, melodije i korake. Pritom ih starice stalno ispravljaju jer u izvedbi ne smije biti pogrešaka. Bila bi naimę velika sramota kad bi nešto u pjesmi pokvarile ili se splele u kolu oko košare.

U Bujavici kod Pakraca prije nego ladarice pođu kroz selo, nešto odraslije djevojke idu u polje, pjevaju pjesme i pletu vijence od ivančica i drugog poljskog cvijeća. Kad se vrate kući, bacaju te vijence na krovove kuća i staja. Ako se ne bi tako uradilo, vjerovalo se da bi netko u kući te godine umro.

Vrijeme ophoda

U ladanje se ide samo na Ivanje, i to u katoličkim mjestima 24. lipnja, u pravoslavnim 7. srpnja, a gdje je stanovništvo pomiješano, tada se 24. lipnja običu katoličke kuće, a 7. srpnja samo pravoslavne. Ladarice su većinom katoličke vjere, no često ih ima i jednih i drugih. U izrazito pravoslavnim selima ladarice su vrlo rijetke.

U najviše slučajeva ladanje započinje odmah poslije ponoći (Koreničani) ili barem sat-dva prije izlaska sunca. Ako ih u nekom dvoru zateče sunce, odmah ih potjeraju (Žabno, Raić i dr.). Zašto baš moraju prestati ladati toga časa, objasnila je Jana Kranjčević' iz Žabna ovako:

— Kol'ko sam ja imala čut' od naši' starija, ladar'ce nije smjelo zateć' sunce jer b' se odma' poništ'lo ono što s' one izmol'le od Boga. Al' men' se čini da b' to moglo bit' i za oto što negde ljudi ne slave Ivanje, odu rano u polje i ladar'ce ne b' nikog ni našle doma, pa ne b' ni dob'le ništa.

U većem broju sela (N. Raća, Dautan, Nevinac, Ciglana i dr.) smiju ladati sve do 12 sati, no čim zazvoni podne, moraju prekinuti ophod.

Ulazak u dvorište

Ladarice smiju ući u svačije dvorište bez ikakvog pitanja. Izuzetno ih na Kalniku obično dočeka netko od ukućana na prozoru ili vratima i na upit jedne od ladarica:

* Ta je kazivačica jednako vješto govorila štokavskim kao i kajkavskim narječjem.

ZVONIMIR LOVRENČEVIĆ

— Falem Isus i Marija! Gazdarica, bute dali popevati? — odgovara se: Morete, morete popevati.

Već u blizini dvorišnih vrata zauzimaju ladarice ozbiljno držanje, naprijed pođu dvije manje djevojčice, straga veće, a iza njih ide dječak s košarom, ukoliko on prema tradiciji mora ići s njima.

U selu Kalniku uz četiri ladarice pođu katkad još dvije djevojčice. Jedna nosi košaru a druga veliku »ambrolu«. Čim prva stavi na zemlju košaru, druga otvori ambrolu i stane uz košaru, a ladarice sastave oko nje kolo i započnu pjevati i plesati.

U mjestima gdje ladarice idu bez pratnje dječaka jedna od njih nosi košaru, po ulasku u dvorište stavi je na određeno mjesto, bilo to pred vratima ili pred prozorom, i odmah se sastavlja oko nje kolo. Za vrijeme ulaska u dvorište kao i za izlaska s ladaricama se ne razgovara.

Početni stihovi ladarskih pjesama

Ulazeći u dvorište gdje će izvršiti svoj obred ladarice moraju pozdraviti domaćine i dom, kako to mora uostalom učiniti i svaki došljak. Njihov je pozdrav izražen u pjesmi i istovremeno spojen s koracima kola. Njime one obično izriču želje koje su običajem propisane i koje domaćini i očekuju od njih, dakako samo ukratko jer će u daljim stihovima biti izrečeno sve ostalo. Početni stihovi mogu glasiti ovako:

Lado, lado, bog pomagaj tome dvoru, lijepoj ladoj — Patkovac.

Lado, lado, bog pomogo ovim dvoru, lepoj lado — Koreničani.

Lado, lado, bog pomaže b'jele dvore, lepoj ladoj — Gor. Kovačica.

Lado, falem Isus i Marija, lepoj lado — Jakopovac.

Lado, lado, dobro jutro, beli dvori, lepo lado — Vel. Barna.

Bog pomagaj b'jele dvore, oj, lepoj ladoj — Đurđevac.

Bog pomagaj tome dvoru, ladoj, l'jepoj ladoj — Raić i Orovac.

Bog pomagaj tome dvoru, ladoj, l'jepoj ladoj — Orovac (u katol. kućama).

Falem Isus i Marija, ladoj, lijepoj ladoj — Patkovac.

Falem Isus i Marija, tio ljetu, dobar je bog, lado, lepo je, lado — Staro Štefanje.

Dobro jutro, gospodaru, ladoj, lepoj ladoj — Klokočevac.

Dobro jutro, gazda Ivo, tihoj, ladoj, l'jepoj ladoj — Đurđić, Utiskani.

Dobro jutro, stara majko, tihoj, tihoj ljetu, dobar bog — Orovac (u pravoslavnim kućama).

Dobro jutro, beli dvori, beli dvori i obori, tihoj, tihoj, dobro ljetu, dobar bog — Grginac.

Tiho je leto, dober je bog — Velika Gorica.

Tekstovi

U ladarskim pjesmama tekstovi nisu cjeloviti, tj. jedan motiv nije gotovo nikada pjesnički dokraja izražen. Redovito mu manjkaju završeci. Naime, ladarice obično pjevaju toliko stihova koliko same smatraju da je potrebno ili ih rasporede prema raspoloživom vremenu. Iz tih razloga nije im ni stalo da neku misao izraze u cijelosti, a i slušatelji to ne zahtijevaju. Uz to se dešava da ni one same ne znaju pravog završetka jednog motiva, pa mu u nuždi dodaju nekoliko stihova iz kakve romance ili balade koju su čule bilo gdje ili bilo kada. Takvi »posuđeni« stihovi u većini slučajeva nemaju neke naročite veze s obredom. Ipak, bitni dijelovi teksta, koji čine srž obreda, ne smiju se, dažakao ni mijenjati ni izostavljati.

Valja istaknuti činjenicu da su pod utjecajem katoličke crkve mnogi tekstovi narodnih pjesama, a među njima i ladarski, doživjeli temeljito čišćenje. Iz njih su izbačena imena poganskih bogova, boginja, vila, vilenjaka, demona i zamijenjena imenima kršćanskih svetaca, svetica, apostola, svetih pustinjaka i sl. Takvo čišćenje proveo je 1885. god. župnik Banješ u Đurđevcu. Gledajući, naime, plesove i kola što su ih njegovi župljani izvodili na Uskrs, Uskrsni ponedjeljak, na Matkinu nedjelju itd., učinili su mu se poganskima — i smjesta ih je zabranio.⁵ To se isto zbilo 1841. god. u okolici Karlovca.⁶ No, što nije uspjelo prvim kršćanskim reformatorima, nije uspjelo ni novovjekim — stari su se plesovi i dalje plesali, ma i potajno, a imena poganskih likova ponovno su se manjim dijelom našla uz kršćanska u obrednim pjesmama. Takvi su tekstovi o Ivanu Ivaniću, Ivanu Livadaru, Ivanu Visokome ili Svevišemu, biblijska legenda o sv. Ivanu i njegovoj majci Jelisavi, tj. sv. Elizabeti itd. Od njih su poznatiji ovi:

— Oj, Ivane Ivaniću,
 što no voziš na konjiću?
 — Vozim dunje i jabuke.
 — Kome ćeš ji' darivati?
 — Djevojkama sa korpama
 i babama u čizmama.
 — Oj, Ivane Ivaniću,
 stani malo, divaniću.
 — Nije meni do divana
 ni mom konju do stajanja.
 Da je meni čaša vina
 i mom konju šaka sijena,
 konj bi io, ja bi' pio
 i sa tobom divanio.

(Orovac)

⁵ Po kazivanju Stjepana Ružića (1875) iz Sv. Ane.

⁶ Fr. S. Kuhač, Ilirski glazbenici, Zagreb 1893, str. 278. Prema citatu iz Puta u gornje strane Stanka Vraza.

— Oj, Ivane Livadare,
 kakve su ti livadice?
 — Oko kraja pokošene
 u sredini ostavljene.
 U sredini trandovilo,⁷
 trandovilo govorilo:
 — Tko bi mene pokosio
 ja bi njeg'va ljuba bila.
 Al' se javi mladi Ivo:
 — Ja bi' tebe pokosio
 kad bi' tebe obljubio,
 obljubio, ostavio.
 Al' govori trandovilo:
 — Kad bi mene obljubio,
 obljubio, ostavio,
 sjajni mjesec te kaznio
 sjajni mjesec i zvjezdice.

(Ćurlovac, Orovac)

Zaspo Ivo u livadi,
 u livadi na konjari.
 Njega budi stara majka:
 — Ustaj, ustaj, mladi Ivo!
 Došle su ti djevojčice,
 djevojčice ladarice
 da te vide i pohode
 i da za te boga mole.
 Al' govori mladi Ivo:
 — Idem, idem, stara majko,
 da ja vidim djevojčice,
 djevojčice ladarice.

(Ćurlovac, Orovac)

U livadi neven vene,
 dragi mi se razbolio
 — Bi li rado da on umre?
 — Ja bi' rado da on umre
 da ja idem za ljepšega,
 za Ivana Svevišega.

(Veliko Trojstvo)

Ivo, Ivo, car te zove,
 car te zove na darove.
 Car te zove, car ti daje
 konja vrana nejahana

⁷ Biljka iz porodice sljezova (Malvaceae).

i djevojku neljubljenu.
 Nas je majka odgojila
 i pute nam otkrojila. (Žabno)

Falem Isus i Marija
 Dobro jutro, gospodaru.
 Rodio se sveti Ivan.
 Rodila ga Jelisava,
 Jelisava, majka stara.' (Klokočevac)

Od stihova koji naizgled nemaju veze s ladarskim ophodom navodimo i ove iz Narte:

Lepa moja livadica,
 u teb' raste fijolica.
 Nju mi pasu dva pauna
 i četvero paunčadi.
 To ne bila dva pauna,
 već to bila do dva mila,
 od mladosti se voljela,
 do starosti živjela.
 To ne bila paunčadi,
 već četvero unučadi.

Iduća pjesma potječe iz Velike Barne i pjevaju je ladarice pravoslavne vjere:

Oj, Ilija Zrnobija,
 kup' mi suknju, zima mi je.
 I cipele pocvikuše
 i minduše namiguše,
 koje znadu namignuti
 na bečara, na gospona.

Među pjesme koje su umetnute među obredne mogu se ubrojiti i ove:

Tri su žene žito žele.
 Prva žela, snop užela.
 Druga žela, dva užela
 a treća im govorila:
 — 'Ajđmo malo počinuti.
 Legle one pa zaspale.
 Otud jaši mladi Ivo
 pa ih ti'o probudio. (Dautan)

Završetak te pjesme nije se mogao pronaći. On je možda i lascivan, pa ga ladarice i ne smiju pjevati.

¹ Sv. Elizabeta-Jelisava — bila je prema biblijskom kazivanju majka sv. Ivana, a rodila ga je u već podmakloj dobi.

Po početnim stihovima slična joj je i ova:

Tri djevojke žito žele,
među sobom govorile
koja b' čemu najvolila.
Najmlađa je govorila:
— Ja bi prsten najvolila.
A srednja je govorila:
— Ja bi pojas najvolila.
Najstarija govorila:
— Ja bi Janka najvolila.
Prsten će se raskovati,
pojas će se poderati,
a men' Janko dovijeka.

(Gornja Kovačica)

Među ladarskim pjesmama posebno se ističe nesvakidašnji motiv o devetero braće i seki Marti ili Jeli:

U prvoj verziji, koja potječe iz sela Patkovca i Orovca, valja istaknuti činjenicu da je ladarice pjevaju samo do stiha »Al' govori seka Marta«. Dalji im je tekst zabranjen.

Oj, ti, Kato, Kataleno,
otkud s' vodu donosila?
— Sa vr' sela sa jasena.
Na jasenu duge grane,
na granama zlatne kite.
Ja otrgnem jednu kitu
pa je nosim kuj-kovaču
da napravi zlatne ključe
da ja vidim što u gradu.
Al' u gradu oganj gori,
oko ognja devet braca
i deseta seka Marta,
na glavi joj zlatna parta.
Vjetar puhne partu spuhne.
Al' govori seka Marta:
— Tko bi meni partu našo,
njegova bi' ljuba bila.
Našo ju je ljepi Ivo,
pa je Martu obljudio.

Verzija iz Paulin-Kloštra smješta seku Jelu i oganj u goru:

Ljeljan hodi, boga moli
da mu bog da zlatne roge

i nuz roge prirošćice
da on para crnu goru,
da on vidi što u gori.
Al' u gori oganj gori,
oko ognja devet braca
i deseta seka Jela.

Seka braći govorila:
— Da sam vaša seka bila,
ne bi mene ostavili
u toj jadnoj crnoj gori,
gdjeno žarki oganj gori.

Najpotpunije varijante koje govore o seki Marti i devetero braće zapisane su u selima Stare Plavnice i Paulin-Kloštar:

Ljeljan' hodi, boga moli
da mu bog da zlatne roge
i nuz roge prirošćice
da on para crnu goru,
da on vidi što u gori.
Bog mu dade zlatne roge
i nuz roge prirošćice
i on vidi što u gori.
Al' u gori oganj gori,
okraj ognja devet braca
i med njima seka Marta,
na glavi joj zlatna parta.
Braća med¹⁰ se govorila:
— Seku nam je udavati.
Seka braći govorila:
— Da sam vaša seka bila,
ne bi mene ostavili
u toj jadnoj crnoj gori,
gdjeno žarki oganj gori.
Progovara devet braca:
— Kome ćemo seku dati,
da li suncu il' mjesecu?
Al' govori seka Marta:
— Sunce će me ogrijati,
a mjesec mi djever biti,
sjajne zvijezde zaovice.¹¹

⁸ »Ljeljan« u Bilogori znači — jelen.

¹⁰ »Med« znači — medu.

¹¹ Ovu su pjesmu kazivale Milka Kertes r. 1880. u Starim Plavnicama i Jana Kos r. 1878. u Paulin-Kloštru — nezavisno jedna od druge. Milka Kertes je tvrdila da nedostaju još neki stihovi na završetku pjesme, ali ih se nije mogla sjetiti. Poblížeg tumačenja o sadržaju pjesme nisu znale dati. Istakle su samo da se ponegdje govori o seki Jeli, one pak da su od starijih čule, kako je navedeno, o seki Marti.

Kolo ili ples ladarica oko košare

Koliko se moglo razabrati iz formi koje su se održale u Bilogori, ladarice plešu oko košare na tri načina:

a) Kolo ulijevo

To se kolo počinje plesati tako da se djevojčice pjevajući prvi slog okrenu tijelom ulijevo a istovremeno zakorače desnom nogom preko lijeve ulijevo (u smjeru kretanja kazaljke na satu). Na drugi slog krenu lijevom nogom ulijevo i ponovo zakorače desnom. Pritom se jedva vidljivo njišu u koljenima, a to prema naprijed, odnosno u smjeru gibanja. Na taj se način oborenih očiju kreću u neprekinutom krugu oko košare dok ne otpjevaju predviđene stihove. To se kolo kreće »sa suncem« ili »na oposun«.

b) Kolo udesno

Ukoliko se kolo pleše udesno (suprotno smjeru kazaljke na satu), tada se djevojčice, započinjući pjevati prvi slog, okrenu malo udesno te zakorače lijevom nogom preko desne udesno. Na drugi slog učine nešto kraći korak desnom udesno, a potom opet lijevom preko desne itd.

c) Kolo ulijevo i udesno

Kolo koje se kreće ulijevo i udesno sastavljeno je od oba naprijed navedena. Obično se pleše tako da se dva do četiri stiha izvedu u jednom a isto toliko njih u drugom smjeru. To vrijeđi i za strofne pjesme.

S obzirom na odnos između melodije i koraka mogu se razlikovati dvije vrste ladarskih pjesama:

a) Pjesma mora teći neprekidno od prvog sloga, odnosno tona, do zadnjeg sloga pred stihovima kojima se izriče zahvala na daru. Ladarice ne smiju ni na jednom mjestu »predan'ti« (predahnuti — udahnuti). To one moraju postići tako da na slog ili takt pred završetkom stiha što ga pjevaju prve dvije ladarice spretno i brzo prihvate drugi stih druge dvije ladarice, te se tako dobiva utisak da pjesma teče neprekinuto.

Što se može dogoditi nepažljivim ili neuvježbanim ladaricama ako predahnu, uvjerljivo opisuje »baja« (baka) Ana Šarko iz Raića (r. 1885):

»Išle mi cur'ce ladat', a ja jedna imala vel'ki čir na glavi. Kod 'edne kuće mi preda'nle, a 'edna baba dovat'la metlu i mene po onom čiru da se sav razlećeo i nuz to nas napsovala da joj se sad ne budu čele roj'le«.

U Čurkovcu kod D. Zeline, kako to iznosi Jela Mikin (1895), »ladanke neso smele premoknoti« jer bi ih gazdarice povukle za uši.

I Lacko Radiček iz sela Kalnika (1905) sjeća se da su jednom u njihovu dvorištu ladarice predahnule, pa je njegova baka zgrabila metlu, zamočila je u gnojnicu i njome ladarice tako izudarala da su jadne jedva izletjele na put, crne i pune smrada.

b) Ladarice smiju udahnuti zrak na početku svakog stiha i na njegovu kraju učiniti kratku pauzu. Ta pauza traje toliko koliko i jedan korak. Ako stih ima dugi pripjev, mogu udahnuti i prije pripjeva, kao npr.:

Dobro jutro, stara majko, tvoj,
tvoj leto, dober bog.

Takvo je pjevanje većinom dvoglasno i novijeg je datuma.

Darivanje i zahvala

Kada ladarice otpjevaju sav tekst koji pripada običaju zastanu i tada pjevaju nekoliko stihova kojima traže dar, odnosno požuruju domaćicu da im ga što prije donese:

Darujte nas, mile majke,
mile majke i neveste. (Dautan)

Darujte nas, ne drš'ite nas,
mi moramo odlaziti,
vaše dvore ostaviti. (Klokočevac)

Darujte nas, ne drš'ite nas,
mi ne mož'mo ovdje stati,
mi moramo putovati. (Čurlovac)

Darujte nas, gazdarice,
mi moramo dalje iti,
dalje iti, putovati. (Ivanska)

Odprav'te nas, ne drš'ite nas,
mi ne smemo totu stati.
Tu je blato do kolena,
staroj kravi do vimena. (Staro Štefanje)

Stare majke, kuharice,
nadijelite ladarice. (Ravneš, Orovac)

Na te riječi izađe netko od ukućana — u pravilu je to baka — i stavi im dar u košaru. Prema starosti osobe koja ih je nadarila otpjevaju joj i zahvalu:

Fala, fala, stara majka,
ja vam falim, bog vam plati. (Paulin Kloštar)

Fala, fala, mlada seka,
ja vam falim, bog vam plati. (Raić)

Fala, fala, stara majka,
na vašemu lepom daru.
Mi falimo, bog vam plati. (Staro Štefanje)

ZVONIMIR LOVRENČEVIĆ

Fala, fala, ma gospoda,
mi idemo z Ivanekom,
vi ostajte z Ježušekom. (Kalnik)

Fala, fala na tom daru,
na tom daru gospodaru.
Zbogom stajte, beli dvori,
beli dvori Ivanovi. (Ravneš)

Mnogo hvala, lepe gazdarice,
što darujete male ladarice. (Grginac)

Pošto je dar stavljen u košaru i otpjevana zahvala, završen je obred u jednoj kući. Sada dječak koji ide pred njima sa šibom u ruci (Koreničani) pristupi prvoj lijevoj ladarici i lagano je dodirne šibom po ramenu. Upitan kasnije zašto je to učinio, dječak je odgovorio:

— Dirnuo sam je šibom zato da joj ne kažem da idemo van iz dvorišta. Tako to mora biti.

U drugim mjestima ladarice sada prihvate svoju košaru, poredaju se dvije po dvije i podu na ulicu. Prije nego što napuste dvor, ponegdje će koja bakica (Šimljanica) užurbano prići jednoj ladarici i malo joj potresti rubinu — vjerujući pritom da će joj lan bolje rasti.

Podjela darova

Sabrane darove ladarice podijele na ledini izvan sela ili u kući jedne od njih. Nastoje da sve bude pravedno razdijeljeno i bez prepirke. Ako su dobile i kolača, tada njih odmah pojedu, a novac i jaja predaju majci ili baki. Što više darova saberu, to su ponosnije. Stariji se obično ne miješaju u podjelu.

Nestajanje običaja i nošnje

Ladarice i ladanje pomalo nestaju iz naših sela. Ladati više ne idu djevojčice iz bogatijih kuća. U većini slučajeva idu one siromašnije da dobivenim darovima pripomognu obitelji, a u selima gdje je ladanje već posve nestalo, sada se pojavljuju Romkinje, koje u ime starog običaja nakupe dosta velike količine hrane. Prema njima se stanovništvo ipak odnosi kao prema »pravim« ladaricama.

U nekim pak selima ladarice više i ne spominju u svojim pjesmama svrhu radi koje idu — one običu uglavnom one kuće u kojima se nalazi koji Ivan ili Ivanka (Utiskani), pa im čestitaju imendan riječima:

Dobro jutro, gazda Ivo!
čestitam vam imendana,
današnjega godovnjaka.

Tim stihovima znadu dodati legendu o crnoj gori, zlatnom ključu i devetero braće i time je ladanje završeno. Ovdje su ladarice isto kao i đurđari postale — »čestitari«.

Tamo gdje su ladarice davno prestale ići u ophod ipak se uspomena na njih sačuvala u dječjim igrama ili kolima u kojima se pjevaju pjesme s prijevom »lado«, kao npr.:

Hodi sim, Zlata,
ti si poskočna...
Lado nam je,
drago nam je.

(Kapelska Velika)

U selima istočne Bilogore još i danas postoji dječja igra u kolu s ovim stihovima:

Kukuvačica, lado, zakukuvala, lado nam je, drago nam je.

— Kaj vi hodite, vi, dva svatovca?

— A mi 'odimo, momku prosimo.

— Koja je momka momku najdrakša?

— Prva i zadnja, prva i zadnja.

— Imenujte ju z lepim imenom.

— Njez'no je ime prelepa Milka.

— Odveš'te konja, Milku primite,

dobrog je roda sama će dojt.

Poskoči Milka, zutra bu tanec. (V. Črešnjevica i Pitomača)

U tom se tekstu opetuje pripjev »lado nam je, drago nam je« u svakom stihu kao i u drugim ladarskim pjesmama. Inače to se kolo pleše nešto drugačije nego druga slična bilogorska kola. Najprije se pođe lijevom nogom ulijevo, a peta desne noge priključi joj se u visini prstiju. Na taj se način jednostavno hoda ulijevo.

Potrebno je napomenuti da se to kolo nekada plesalo na »Matkino nedelo« (Đurđevac) ili »Matkano nedeljo« (Pitomača), tj. na prvu nedjelju poslije Uskrsa ili na »Bijelu nedjelju«. Plesali su ga pred crkvom mladić i djevojke, i to jedno uz drugo ono dvoje koje se te jeseni namjeravalo ženiti — ili — ako su se samo »gledali«, odnosno »gledeli«.

I nošnja se danas promijenila u ladarica. Malo još ima sela u kojima one nose bjelinu. Naime, poslije II. svjetskog rata narod nije imao dovoljno tekstila, pa su žene stale prekrajati u suvremenije rublje sve stare **rubine**, **oplečke** i **gaće**. Tako su i ladarice u većini slučajeva ostale bez nošnje, pa idu ladati i u svojoj svakidašnjoj odjeći. Od nekadašnjih njihovih bitnih oznaka sačuvala se samo košara i vjenčić od ivančica.

ZVONIMIR LOVRENČEVIĆ

Ambitus 2 tona

1 $\text{♩} = 82$ Predavac

Bog po-ma-gaj to-mu dvo-ru, la-doj l'je-poj la-doj. *

2 $\text{♩} = \text{cca } 90$ Modriča (Bosna) **

Bog po-ma-gaj to-me dvo-ru, la-doj l'je-poj la-doj. **

3 Ambitus 3 tona $\text{♩} = 90$ Pavlin Kloštar

Bog po-ma-gaj to-mu dvo-ru, la-doj l'je-poj la-doj.

4 $\text{♩} = 135$ Čvrlovac

Fa-lem I-sus i Ma-ri-ja, la-doj, l'je-poj la-doj.

5 $\text{♩} = 154$ Predavac

Do-bro ju-tro, ga-zda I-vo, la-doj l'je-poj la-doj.

6 $\text{♩} = 72$ Velika Peratovica

La-do, la-do, o-vi dvo-ri i o-bo-ri, l'je-poj la-doj.

7 $\text{♩} = 75$ Stara Plošćica

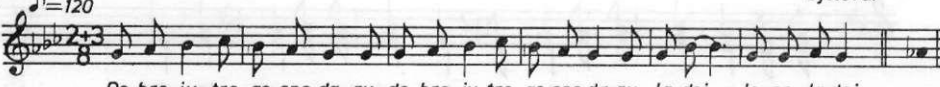
Fa-lem I-sus i Ma-ri-ja, la-do, le-poj la-do.

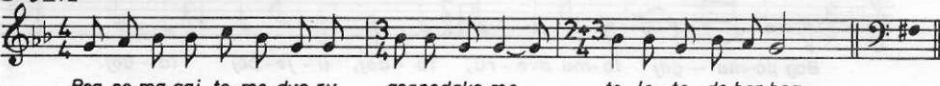
* Originalna visina završnog tona

** Zapis nema originalne visine završnog tona

8 *Ambitus 4 tona* *Kalnik selo*
♩=84

 Đur - dek nam je kres na-lo-žil na Đur-de - vo na-ve-čer.

9 *Bjelovar*
♩=120

 Do-bro ju-tro, go-spo-da-ru, do-bro ju-tro, go-spo-da-ru, la-doj, le-pe la-doj.

10 *Kalnik selo*
♩=72

 Bog po-ma-gaj to-me dvo-ru gospodsko-me, te le-te do-ber bog.

11 *Narta*
♩=70

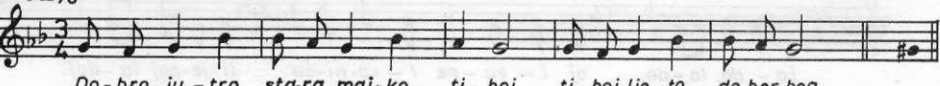
 Le-pa mo - ja li-va-dic' u teb' ra - sla fi-jo-lic', la - doj, li-jepoj la-doj.

12 *Stara Diklenica*
♩=125

 Bog po-ma-gaj to-me dvo-ru, la-doj, l'je-poj la-doj, la-doj, le-poj la-doj.

13 *Kovačica Gornja*
♩=108

 La-do, la-do, bog po-ma-že bje-le dvo-re, le - poj la - doj.

14 *Orovac*
♩=76

 Do-bro ju - tro, sta-ra maj-ko, ti - hoj, ti - hoj lje - to, do-ber bog.

ZVONIMIR LOVRENČEVIĆ

15 $\text{♩} = 78$ Klokočevac

Bog po-ma-gaj to-mu dvo-ru, la - doj, lje - poj la - doj

16 $\text{♩} = 78$ Đurđić Utiskani

Do-bro ju - tro, ga-zda l - vo, la - doj, li - je - poj la - doj.

17 $\text{♩} = 65$ Klokočevac

Bog po-ma - gaj to-mu dvo - ru, la - doj, li - je - poj la - doj.

18 $\text{♩} = 112$ Raić

Bog po - ma - gaj to - mu dvo - ru, la - doj, li - je - poj la - doj.

19 $\text{♩} = 60$ Ddutan

Oj, l - va - ne l - va - ni - ću, la - doj, li - poj la - doj.

20 *Ambitus 5 tonova* $\text{♩} = 52$ Pavlin Kloštar

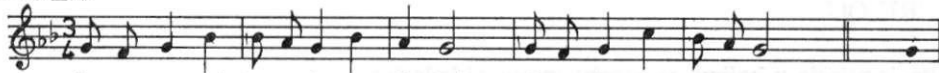
La - do, la - do, bog po - ma - gaj to - me dvo - ru, li - je - poj la - do.

21 $\text{♩} = 105$ Patkovac

La - do, la - do, oj l - va - ne l - va - ni - ću li - je - poj la - doj.

22 $\text{♩} = 75$

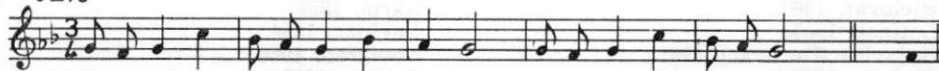
Nevinac

Bog po-ma-gaj to-me dvo-ru, ti-hoj, ti-o le-to do-ber bog.

23 $\text{♩} = 75$

Patkovac

Gr-li-ca je pro-so je-la, ti-ho, ti-ho lje-to, do-ber bog.

24 $\text{♩} = 68$

Ivanska

La-do, la-do, bog po-ma-gaj, to-mu dvo-ru, ta-doj, li-je-poj la-doj.

25 $\text{♩} = 104$

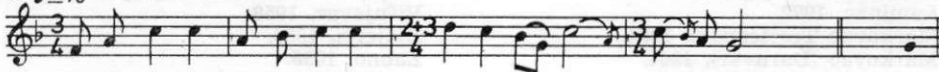
Đurđevac

Bog po-ma-gaj bje-le dvo-re, oj; le-poj la-doj.

26 *Ambitus 6 tonova* $\text{♩} = 70$

Ivanska

Fa-lem I-sus, i Ma-ri-ja, ti-o le-to, do-ber bog

27 $\text{♩} = 130$

Petrička Gornja

Bog po-ma-gaj to-me dvo-ru, la-do, le-po la-do.

28 $\text{♩} = 80$

Pitomača

Ku-ku-va-ći-ca, la-do, za-ku-ku-va-la, la-do nam je, dra-go nam je.

ZVONIMIR LOVRENČEVIĆ

PRILOG

Popis mjesta u kojima je istraživan običaj ladarica.

Barna Gornja, 1954.
 Barna Velika, 1961.
 Bedenička, 1957.
 Bjelovar, 1960.
 Botinac, 1965.
 Bujavica (Daruvar), 1961.
 Ciglana, 1952.
 Curkovec (Zelina), 1978.
 Čepelovac, 1956.
 Črešnjevica, 1952.
 Čurlovac, 1952, 1954.
 Dautan, 1951, 1972.
 Diklenica Stara, 1952.
 Dubica, 1952.
 Đurđevac, 1954.
 Đurđić, 1952, 1957.
 Grđevac Vel., 1979.
 Ivančani, 1961.
 Ivanska, 1952, 1954, 1956.
 Jakopovac, 1952.
 Kalnik, 1955.
 Katalena Sirova, 1966.
 Klokočevac, 1957, 1959, 1960, 1961.
 Kokinac, 1954.
 Koreničani, 1957.
 Kostanjevac, 1961.
 Kovačica Gornja, 1951.
 Laminac, 1972.
 Markovac Trojšćanski, 1964.
 Markovac (Daruvar), 1961.
 Modriča, 1960.
 Molve, 1972.
 Mosti Srednji, 1957.
 Narta, 1952.
 Nevinac, 1954.
 Novigrad, 1960.
 Orovac, 1958.
 Patkovac, 1953.
 Paulin Kloštar, 1951.
 Peratovica Velika, 1952, 1958.
 Petrička Gornja, 1961.
 Pitomača, 1953, 1961.
 Plavnice Nove, 1956.
 Plavnice Stare, 1964.
 Ploščica Stara, 1954.
 Predavac, 1953, 1954, 1956, 1963.
 Rača Nova, 1954.
 Raić, 1954, 1958.
 Raven, 1957.
 Sredice Velike, 1964.
 Štefanje Staro, 1954.
 Tomašica, 1952.
 Topolovac, 1961.
 Trnovitica Mala, 1961.
 Utiskani, 1951, 1952.
 Velika Kapelska, 1953.
 Virje, 1967. (folklorne grupe)
 Višnjevac, 1958.
 Zvijerci, 1953.
 Žabno, 1956.

Popis kazivača

U ovom popisu uz prezime i ime kazivača donosim i godinu kazivačeva rođenja, te mjesto na koje se podatak odnosi i godinu kad je zapis nastao.

Artić Ljubica, 1944, Klokočevac, 1961.
 Barberić Andrija, 1883, Markovac, 1964.
 Bosanac Ana, 1881, Modriča, 1960.
 Bosanac Anka, 1900, Ravneš, 1957.
 Brković Marija, 1890, Bjelovar, 1960.
 Crnomarković Ana, 1924, Dubica, 1952.
 Čolig Ljubica, 1930, Klokočevac, 1960.
 Dauda-Jelenčić Eva, 1888, Trnovitica Mala, 1961.
 Dautanac Filip, 1910, Ploščica Stara, 1954.
 Đuričić Franjo, 1910, Utiskani, 1951.
 Fot Marica, 1933, Rača Nova, 1954.
 Grubač Milka, 1870, Narta, 1952.
 Hitil Viktor, 1914, Višnjevac, 1957, 1958.
 Huzjak Marija, 1915, Velika Kapelska, 1953.
 Huzjak Tomo, 1915, Velika Kapelska, 1957.

Jakupčević Lujo, 1920, Zvijerci, 1957.
 Jurušić Josip, 1912, Botinac, 1965.
 Kertes Milka, 1880, Plavnice Stare, 1962.
 Kos Jana, 1878, Paulin Kloštar, 1951, 1952.
 Kovačević Ivka, 1914, Ivančani, 1961.
 Kovačević Dmtar, 1944, Markovac Daruvarski, 1961.
 Kranjčević Jana, 1868, Žabno, 1956.
 Križan Marko, 1881, Klokočevac, 1957.
 Kudumija Ignac, 1911, Đurđevac, 1954.
 Kuntin Kata, 1868, Ciglena, 1951.
 Kureš Josip, 1906, Grđevac Vel., 1979.
 Kurtak Josip st., 1913, Dautan, 1972.
 Kuzminović Marica, 1941, Raić, 1951.
 Lovrić Jela, 1869, Predavac, 1954, 1956.
 Lukšić Mara, 1895, Patkovac, 1953.
 Majcan August, 1905, Tomašica, 1952.
 Majurec Antun, 1945, Laminac, 1970.
 Margetić Drago, 1875, Sredičevac, 1964.
 Margetić Mara, 1887, Sredičevac, 1964.
 Markešić Manda, 1900, Diklenica Stara, 1952.
 Mikin Jela, 1895, Čurkovec (Zelina), 1978.
 Milošević r. Pešut Vera, 1924, Višnjevac, 1966.
 Mišir Jana-Tenka, 1911, Jakopovec, 1952.
 Mišir Jana, 1875, Jakopovec, 1952.
 Mužić Mara, 1899, Stefanje Staro, 1954, 1966.
 Novaković Cvijeta, 1943, Barnavec G. Polje, 1961.
 Posavec Ana, 1899, Čurlovac, 1952, 1951.
 Premužić Filip, 1918, Tomašica, 1952.
 Presečan Barica, 1918, Katalna Sirova, 1966.
 Prodanović Đuro, 1945, Bujavica (Daruvar), 1961.
 Radiček Lacko, 1905, Kalnik Selo, 1955.
 Ružić Stjepan, 1875, Đurđevac, 1965.
 Sever Slavica, 1935, Nevinac, 1954.
 Sokolović Katica, 1920, Patkovac, 1953.
 Sudaš Manda, 1882, Topolovac, 1961.
 Šanteković Marica, 1914, Kokinac, 1954.
 Šarko Ana, 1885, Raić, 1958.
 Šikić Ivka, 1914, Pitomača, 1953.
 Šimeta Ružica, 1921, Dautan, 1951.
 Tišljar Đurdica, 1942, Pitomača, 1959.
 Tkaličanec Cila, 1901, Orovac, 1958.
 Tomašec Roza, 1894, Katalna Sir., 1966.
 Tomić Sabina, 1890, Predavac, 1953, 1954.
 Trbojević Marija, 1926, Kovačica Gor., 1951.
 Trnski Petar, 1886, Novigrad, 1960.
 Trogranić Milka, 1922, Klokočevac, 1957.
 Tučan Tereza, 1925, Petrička Gor., 1961.
 Tuđa Josip, 1904, Đurđić, 1952, 1957.
 Turković Andrija, 1920, Molve, 1972.
 Turković Valent, 1896, Čepelovec, 1956.
 Urban Ana, 1895, Žabno, 1956.
 Vajdić Ana, 1900, Mosti Sred., 1957.
 Vukobratović Vaso, 1880, Peratovica, 1952, 1958.
 Zdelarec Mijo, 1895, Ivanska, 1952, 1954.
 Zrinski Mara, 1890, Ivanska-Ploščica Stara, 1954.

Zvonimir Lovrenčević

LADARICE

Summary

The custom of »ladarice« was widespread in the area of northwestern Croatia, between Drava and Sava rivers. It consisted of a procession of girls (sometimes including also a boy) who on the day of St. John, i. e. summer solstice (June 24th) walked through the village, sang special songs and collected presents.

This article presents the results of a study of this custom, carried out between 1951 and 1979 in the region of the Česma river which is bordered by four towns: Križevci, Virovitica, Koprivnica and Grubišno polje. The data is gathered from interviews with the older population, and from the author's own observations since the custom was still partially alive in the earlier period of the research.

The account starts with a detailed description of the ladarice procession in the Patkovac village near Bjelovar, and proceeds with information on sex, age and number of ladarice, on their costume, preparations for the procession and the time when the latter is held. The author also gives beginning verses of ladarice songs from certain villages as well as some full texts with comments on them. Ladarsko kolo, i. e., the dance of ladarice around the basket full of presents is described, as well as the relationship between the songs and dance steps. Furthermore, the article provides texts by which the ladarice ask for presents and express their gratitude for them, and describes the way in which they divide the presents among themselves.

The author concludes that the custom of the ladarice procession is disappearing in its traditional form and in the process is changing its meaning. For example, ladarice today represent congratulators who congratulate a host on his name-day. Or, unlike previously, participants are today often gypsy women. In most cases the participants in the procession no longer wear their typical white dresses (especially after the World War II), but instead wear everyday clothes.

(Translated by O. Supek-Zupan)